

מילון תלת-לשוני שימושי

עברי-ערבי

לשונות מדוברות

קאמוס

עבראני-ערבי

לשונות מדוברות

קאמוס

עברי - عربي

מחקר, תרגום ועריכה בערבית:

פרופ' יהודית רוזנהויז

פרולוג מוציאים לאור בע"מ

עורך אחראי:

עודד אחיאסף

מחקר, תרגום ועריכה בערבית:

פרופ' יהודית רוזנהויז

ייעוץ לשוני:

שרגא אסיף

תודתנו העמוקה

לפרופ' משה פיאמנטה

שקרא טיוטה ראשונית, יעץ והוסיף הערות רבות.

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר - כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publishers.

©

כל הזכויות שמורות

פרולוג מוציאים לאור בע"מ

ת"ד 300 ראש העין 48101

טל': 03-9022904/5

פקס: 03-9022906

נדפס בישראל 2002/2003/2004

הנחיות למשתמש

מילון זה מטרתו לשמש כלי עזר יעיל ושימושי למעיין בו. בעריכתו של מילון זה הונהגו חידושים רבים, שטרם היו כמותם במילונים דו-לשוניים. על כן ישכיל המשתמש לקרוא מבוא קצר זה כדי להפיק מן המילון את המרב. ניתן למצוא במילון זה ערכים רבים שאינם מופיעים במילונים אחרים, אם משום שהם חידושים ואם משום שהם שייכים למשלב הדיבורי. מקבילותיהם בשפה הערבית הספרותית והמדוברת כוללות, בנוסף למילים בודדות, ביטויים, ואף פרפרזות המסבירות מילים עבריות שאין להן מקבילה מדויקת בערבית.

מילון זה מיוחד בכך שהוא מכיל שני מילונים: עברית-ערבית מדוברת, ועברית-ערבית ספרותית. ניתן להשתמש בכל אחד מן המילונים האלה בפני עצמו, והלומד את שני התחומים יוכל להשוות בין המילונים. נעשה מאמץ לתת לכל ערך את המקבילה המתאימה ביותר בערבית המדוברת ובערבית הספרותית. משום כך, לעתים המילים בערבית המדוברת והספרותית זהות לחלוטין, לעתים הן זהות אבל היגויין שונה, ולעתים הן שונות לחלוטין.

כל ערך כולל את המרכיבים הבאים: בעמודה ראשונה - המילה בעברית עם סימון מין ומספר בסוגריים מרובעים, והערות שונות (כגון: דיבורי, משמעות הקשרית כלשהי) בסוגריים עגולים. בעמודה השנייה - המילה בערבית המדוברת, ובעמודה השלישית - המילה בערבית הספרותית.

❑ **סדר הערכים בעברית** הערכים במילון מסודרים בסדר א"ב מוקפד. סדר הערכים בעברית הוא לפי צורת הכתיב המלא, ולצדה כתובה צורת הכתיב החסר בניקוד מלא (ראה להלן "כתיב וניקוד"). הפעלים מובאים בצורת עבר, זכר יחיד, גוף שלישי. (ראה הרחבה בהמשך.)

❑ **ערכי משנה** צירוף מילים המכיל את הערך הראשי ואשר חורג מסדר הא"ב, יופיע תחת הערך הראשי כשלפניו הסימן מקף:

דָּבָר [ז]

אין דָּבָר - אין דָּבָר

דָּבָר-מָה - דָּבָר-מָה

על לא דָּבָר - על לא דָּבָר

□ **כתיב וניקוד** הערכים במילון מובאים בניקוד מלא. אם הכתיב המלא של הערך שונה מכתיבו החסר, מובא תחילה הערך בכתיב מלא לא מנוקד ואחריו הכתיב החסר המנוקד:

דוגמה, דְּגָמָה [נ] נִסְיוֹן, נְסִיוֹן [ז]
ערכים או ערכי משנה בני יותר ממילה אחת מובאים רק בכתיב מלא ובניקוד מלא:

מִיָּאג אָוִיר [ז] מִיָּאג, מִיָּאג [ז]
כמוכן, כל אחת מן המילים מובאת במקומה בשני הכתיבים:
אָוִיר, אָוִיר [ז] מִיָּאג, מִיָּאג [ז]

מילים שכתובן עשוי להוות "מכשול" למשתמש אם בשל כתיב מלא (הוספת ו' או י') ואם בשל צורת כתיב שגויה אך רווחת, בא אחריהן הסימן ׀ ואחריו הערך ככתיבו במילון, להפניית המשתמש למקום הערך (לפי הסדר האלפביתי):

דוגמא ׀ דוגמה
דִּקְאָ ׀ דוקא
הֶאָחֳזוֹת ׀ היאחזות

□ **צורת הנקבה** כשניתן לגזור מן הערך בזכר צורת נקבה, מובאת צורת הנקבה בסוגריים מרובעים [...] אחרי צורת הזכר.

אם צורת הנקבה נגזרת מצורת הזכר כמות שהיא בתוספת סיומת ת' בלבד, מובאת בסוגריים המרובעים רק הסימות אחרי הסימן ~ :

בֵּין-לְאִמִּי [ת] (צורת הנקבה תהיה: בֵּין-לְאִמִּית)
צֶעְקָנִי [ת] (צורת הנקבה תהיה: צֶעְקָנִית)

אם צורת הנקבה נגזרת מצורת הזכר כמות שהיא בתוספת סיומת של תנועה ואחריה ה' או ת', מובאת צורת הנקבה כך:

דוגמן, דָּגְמָן [ת] (צורת הנקבה תהיה: דוגמנית, דָּגְמָנִית)
טוב [ת] (צורת הנקבה תהיה: טובה)

אם בגזירת צורת הנקבה חל שינוי כלשהו בהשוואה לצורת הזכר (בהגייה או בניקוד), מובאת צורת הנקבה במלואה בכתיב מלא ובניקוד מלא:

צָעִיר [צְעִירָה] מאוחר, מְאַחַר [מְאַחֶרֶת]
חֹטֵף [חֹטְפֶת] צוֹעֵנִי [צוֹעֲנִיָה]
אָדָם, אָדָם [אָדָמָה] דוב, דֵּב [דוּבָה]

סדר זה מיושם גם בחלקים הערביים של המילון. הסימות האופייניות לצורת הנקבה מובאות בסוגריים ומצטרפות לרוב לערך הקיים:

אֶזְרַח [ת] מְאֻטָּן [מְאֻטָּנָה] מְאֻטָּן [מְאֻטָּנָה]

□ **ציון המין הדקדוקי** ציון המין הדקדוקי של שמות העצם מובא לאחר הערך: [ז] לשם עצם זכר; [נ] לשם עצם נקבה; [ז"ר] לשם עצם ממין זכר רבים; [נ"ר] לשם עצם ממין נקבה רבות.

סֵפֶר [ז] דְּמִי-קְדִימָה [ז"ר]
בְּרָכָה [נ] נְקֻדָּתִים, נְקֻדָּתִים [נ"ר]

חשוב לציין שציון המין הדקדוקי בא בסוף הערך ומתייחס לערך הכולל:
בֵּית-כְּנֶסֶת [ז] צְפִית שִׂיא [נ]

אחרי מספר ממין זכר בא הסימן [+ז], לאמור שלמספר זה מצטרף שם עצם יחיד זכר; אחרי מספר ממין נקבה בא הסימן [+נ], ואחרי מספרים הגדולים מעשר באים הסימנים [+ז"ר] או [+נ"ר] בהתאמה.

אָחָד [+ז] אֶחָד-עָשָׂר [+ז"ר]
אֶחָת [+נ] אֶחָת-עָשָׂר [+נ"ר]

□ **התרגום** מילון זה קבע לעצמו להקל על המשתמש וברוב המקרים הוצע פירוש

אחד ממצה וקולע למילה. אם יש יותר מפירוש אחד, הפירוש השגור והרווח ביותר מובא ראשון ואחריו באים הפירושים הרווחים פחות. היות שלמילים רבות בעברית (כמו בשפות אחרות) ישנן משמעויות שונות, התלויות בהקשר שבו הן משמשות, צוינה במילון בערכים רבים המשמעות ההקשרית של המילה, כשהיא מופיעה בין סוגריים. עם זאת, כדי לא להגדיל את נפח המילון יתר על המידה, הגבלנו את עצמנו למשמעויות הקשריות בודדות, ובדרך כלל לשתי משמעויות שנראו לנו עיקריות. הדבר מצמצם בדרך כלל הצגת מילים נרדפות, הן בערבית המדוברת והן בערבית הספרותית, למרות שאוצר המילים בערבית עשיר בהרבה מזה שמוצג במילון הנוכחי. כמו כן, לא תמיד מתורגם ערך עברי במספר מילים שווה בערבית המדוברת ובערבית הספרותית, דבר שגורם לעתים לשורה ריקה בעמודה.

יש לזכור, כי בערבית המדוברת ישנם להגים רבים המתגלים גם במדינת ישראל, וכרוכים בעיקר בגורמים חברתיים וגאוגרפיים. גורמים אלה כוללים הבדלים והבחנות בין מיושבים לנוודים, בין עירוניים לכפריים, בין גברים לנשים, בין בעלי דתות שונות, ובין דוברים הגרים בצפון, במרכז ובדרום הארץ. במילון שלפנינו לא הבאנו וריאנטות שונות המשקפות הבדלי להגים אלה באוצר המילים, אלא השתדלנו להביא מילים שיובנו על-ידי דוברים מכל הלהגים בארץ. מילים אלה הן בעיקרן "עירוניות".

□ **ציון הקשרים** למילים רבות בעברית צורת כתיב וצורת הגייה זהה - אך משמעות או שימוש שונים בתכלית (הומונים). על כן דאגנו לתת הסבר (לרוב מילה נרדפת) או הקשר קצר וקולע הרומו למשתמש על בחירת התרגום הרצוי.

הסברים או הקשרים אלו באים לאחר הערך הראשי, או כשימין החץ ⇨
 לפניהם כדי שלא לחזור על כתיבת הערך הראשי.
 מאושר, מאשר [מאושרת] (שמח)
 ⇨ (שקיבל אישור)

לרוב יצוינו סימני ①, ②, ③ וכו' במטרה להדגיש את השימושים והפירושים השונים של הערך, או במקרים בהם הפירושים השונים "מתרחקים" מהערך הראשי בשל ערכי משנה, מעבר עמוד וכד':

① בקע [ז] (בגאוגרפיה) שק שִׁק
 ② בקע [ז] (ברפואה) פְּתָאק פְּתָאק

ערכי המשנה המתייחסים להקשרים השונים יופיעו בצמוד להקשר הרלוונטי שאליו הם מתייחסים:

קָרָן [נ] (של אנרגיה)
 - קָרָן אור [נ]
 ⇨ (של בעלי-חיים)
 ⇨ (מוסד כספי)
 - קָרָן פְּנִיָּה [נ]
 ⇨ (פינה)

- פְּעִיטָת קָרָן [נ] (בכדורגל)

לאמור: בדוגמה שלעיל, ההקשרים השונים שבסוגריים ("של בעלי-חיים", "מוסד כספי", "פינה") והסימן ⇨ מתייחסים לערך הראשי "קָרָן [נ]".

□ **פעלים** כאמור, הפועל מובא במילון זה בצורת עבר, זכר יחיד, גוף שלישי. צורת המקור של הפועל מצוינת מיד לאחריו בסוגריים מזוים. (לעניין הפועל בערבית, ראה להלן "רכיבים מורפולוגיים - צורות הפועל")

אהב (לאהוב, לֶאֱהֵב) חָבַב (יִחָבֵב) אָחַב
 גיבש, גִּבַּשׁ (לְגַבֵּשׁ) בָּלַר בָּלָר

□ **סלנג** הסלנג הוא חלק טבעי של השפה, ולכן מן הראוי שיהיה חלק ממילון שימושי. שילובן של מילות הסלנג במילון יסייע למשתמש להשתלב בשיחה היומיומית, וסימונן של מילים אלו כמילות סלנג עשוי למנוע מהמשתמש מצבים מביכים, כשידע שבמקומות מסוימים עליו להימנע ממילים אלה. מילות סלנג מסומנות ב- ☺. לרוב יובא פירוש קצר למילות הסלנג:

דוגרי ☺ = באופן גלוי

פקשוש [ז] ☺ = החטאה, החמצה

מילות סלנג בעלות אופי גס מסומנות ב- ☹.

יש לציין כי עד כמה שניתן הדבר השתדלנו לשמור על רמת משלב דומה בתרגום, לאמור: מילות סלנג בעברית תורגמו למילת סלנג "מקבילות" בערבית המדוברת, אם כי מילים שהגיעו לסלנג העברי מן הערבית המדוברת שינו במקרים רבים את משמעותן או את הקשרן; מילים "ספרותיות" תורגמו לערבית למילים ברמה סגנונית גבוהה יחסית.

⚠️ גֻזְעִי [ת-] (☺ משובח) אֶסְלִי [אֶסְלִיָּה] أَصْلِي [أَصْلِيَّة] ⚠️
⚠️ גֻמְעָה [נ] (☺ חבורה) גֻמְאָה جَمَاعَة

□ **כתיב או הגייה לא תקניים** מילים רבות בעברית נהגות או נכתבות שלא לפי התקן שקבעה האקדמיה ללשון העברית. מכיוון שמילון זה מטרתו להיות כלי שרת לעברית המדוברת והיומיומית, מצאנו לנכון לציין לצד המילה התקנית גם את המילה הלא תקנית (אם בהגייה ואם בכתיב).
מילה שכזו באה בין צומדיים {...}:

⚠️ בכתיב: אֶפְנָה [נ] {אופְנָה} ⚠️ בהגייה: חֶרֶק [נ] {חֶרֶק} ⚠️
תִּכְנָה [נ] {תוֹכְנָה} לדפוק, לְדַפֵּק {לְדַפֹּק}

□ **לועזית במילון עברי** מילים לועזיות רבות משמשות בעברית - לחלקן יש מקבילה עברית תקנית ולחלקן אין. בהיות מילון זה מילון שימושי הוא מכיל את המילים הלועזיות הרווחות בעברית כמות שהן, וטוב יעשה המשתמש אם ידבר בשפה מובנת ומקובלת. עם זאת, אם למילה הלועזית יש חלופה בעברית, רשמנו אותה ליד המילה הלועזית אחרי הסימן ע"פ: ⚠️ אוטוריטה [נ] (ע"פ סמכות)

מבנה המילון וסימונים מיוחדים

□ **תעתיק האותיות** מאפיין ייחודי ושימושי של מילון זה הוא התעתיק. הערבית הספרותית כתובה באלפבית הערבי, כמקובל, והערבית המדוברת כתובה באלפבית העברי, כפי שנהוג ברוב ספרי הלימוד והמילונים בארץ וכפי שהיה נהוג במסורת כתיבת הערבית-היהודית מדורי דורות. עם זאת, חלק מתעתיק הערבית המדוברת במילון אינו זהה לתעתיקים המשמשים בספרים ובמילונים אחרים. בהתאם לנאמור לעיל, התעתיק של הערבית המדוברת משקף ברובו היגוי עירוני.

להלן הסימונים העיקריים של תעתיק הערבית המדוברת המשמש במילון זה:

דגש מצוין בצורת הדגש בערבית הספרותית מעל לאות.

נחציות בעיצורים מסומנת בקו אופקי מעל לאות כגון ḍ, ṭ, ṣ . גם ṭ ו-ק , ללא קו אופקי, מציינות את ההיגוי הנחצי והאחורי כפי שהוא נהגה בעצורים המקבילים בערבית הספרותית. האות הערבית غ (המקבילה ל-ג הרפה, או ל-ר' האחורית כפי שהן נהגות בעברית) מצוינת ב- ḡ , עם קו אופקי מעליה.

האות הערבית ح מצוינת כ- ḥ (מקבילה לכ"ף הרפה בעברית).

האותיות המקבילות ל- th באנגלית (ונהגות כמו במילים thin, the) נכתבות כאן כ- ṭ (the) ו- ṭ (thin), לפי הצורך.

האות ו נהגית כמו ה- w באנגלית.

האות ج נכתבת תמיד בגימ"ל עם גרש (ג'), למרות שלעתים היא נהגית כמו ז' בערבית המדוברת ובעברית בת זמננו. במילים אחדות נהגית "ג" כמו הגימ"ל בעברית; במקרים אלה אין גרש לאחר האות.

□ **ניקוד התנועות** בחלק של הערבית הספרותית קיימים אילוצים טיפוגרפיים שגרמו לתופעות האלה:

ה"נֶעֱלָה" (وَصَلَّاهُ) אינה מופיעה כלל במילון; מילים שיש בהן "אֶלֶף קטנה" (أَلِف صَغِيرَة) כגון כינוי הרמז "זה", "זאת", "ההוא" - נכתבו ב"פֶּתְחָה" רגילה (هَذَا, هَذِهِ, ذَلِكَ); בשילוב האותיות "לא" (لَا) מנוקדת ברוב המקרים רק האות השנייה, האֶלֶף; באות שניקודה דגש ופתח בתְּנִין (شِدَّةً وَفَتْحَتَانِ) נבלע לרוב אחד משני הפתחים בתוך הדגש.

ניקוד התנועות של הערבית המדוברת בתעתיק שלנו קרוב לזה של הערבית הספרותית ומבחין בין התנועות הקצרות ובין התנועות הארוכות בעזרת "אימות קריאה" (א, ו, י) הנוספות אחרי התנועות הקצרות פתח וחיריק. לא השתמשנו כלל בתנועת החולם

החסר בתעתיק הערבית המדוברת - במקומו מופיע קובוץ. תנועת החולם המלא משמשת לציון תנועה זו, שהיא תנועה ארוכה. תנועת הקובוץ והשורוק משמשות כמו בעברית. שווא הושאר בדרך כלל כמו בערבית הספרותית, גם במקרים שבערבית המדוברת מופיעה תנועת עזר המפרקת צרור עיצורים בסוף מילה. תנועות עזר ותנועת סיומת הנקבה בסוף מילה, בתנאים המתאימים, מתועתקות בחיריק או בסגול. צרור עיצורים בתחילת מילה נשאר בחלק מהמילים, ובחלקן נוספת למילה תנועת עזר תחילית על אל"ף. השיקול בסימון נבע חלקית מן העובדה שכיום הערבית המדוברת מתקרבת לערבית הספרותית בעניינים רבים, בעיקר עקב חדירת אוצר המילים הספרותי לערבית המדוברת, וכן עקב אי-הרצון להכתיב היגוי אחד דווקא, כאשר "בשטח" משמשות צורות היגוי רבות ומגוונות.

באשר לערבית הספרותית יש לציין כי כאשר יש סמיכות בין שני שמות עצם מופיע ניקוד סופי בנסמך. לעומת זאת, בצירופי מילים הכוללים שם עצם ולוואי אין כל ניקוד סופי (גם כאשר הלוואי פותח ב-"וַעֲלֶה").

הטעמה: לא צוינה הטעמת המילה (ההברה המוטעמת) בערבית. ניתן להשתמש לרוב בכללים הבאים לערבית המדוברת: כאשר ההברה האחרונה ארוכה ומכילה ארבעה רכיבים (עיצור - שתי תנועות או תנועה ארוכה - עיצור; או: עיצור - תנועה קצרה - שני עיצורים) היא תוטעם. כאשר אין הברה ארוכה כנ"ל במילה, תוטעם ההברה הראשונה במילה. כאשר אמורות להיות שתי הברות ארוכות במילה, תוטעם האחרונה והקודמת תתקצר. בערבית הספרותית לעומת זאת, אין מטעימים את ההברה האחרונה במילה. כאשר ההברה הלפני-אחרונה סגורה היא תוטעם, אחרת תוטעם ההברה שלפני הלפני-אחרונה, אם היא קצרה או ארוכה.

רכיבים מורפולוגיים

תווית הידוע "אל" נכתבת בעמודת הערבית המדוברת תמיד בין סוגריים. כאשר אין ניקוד באות "א" או "ל" או בשתייהן, הדבר משקף שאות זו איננה נהגית.

הזכר נחשב לצורת הבסיס ו**צורת הנקבה** מופיעה בין סוגרים מרובעים בכל העמודות, כנהוג בצד העברי של המילון.

צורת הריבוי של המילה בערבית המדוברת והספרותית מופיעה בשורה נפרדת כאשר היא צורת ריבוי שבור. צורות הריבוי השלם לזכר ולנקבה לא צוינו בדרך כלל - אבל כאשר באחת משתי העמודות של הערבית מופיע ריבוי שבור, יופיע הריבוי של העמודה האחרת גם אם הוא ריבוי שלם. כמו כן יופיע הריבוי השלם כאשר הערך בעברית מציין במיוחד את צורת הריבוי.

שמות יחידה ושמות קבוצה: השתייכות של מילה לקבוצה זו או לקבוצה האחרת מצוינת בין סוגריים בעמודה הראשונה (בעברית). עם זאת, לעתים הסתפקנו בשם הקבוצה ללא ציון שם היחידה כערך נפרד.

גִּרְעִין [ז] (שם יחידה)	בְּזָה	בְּזָרָה
גִּרְעִינִים [ז"ר] (שם קבוצה)	בְּזָר	בְּזָרָה

צורות הפועל: צורת הפועל בערבית המדוברת ובערבית הספרותית מופיעה תמיד בצורת העבר בגוף שלישי, יחיד, זכר. צורת העתיד (יפעל) מופיעה לאחריה בגוף שלישי, יחיד, זכר, רק כאשר הפועל הוא בבניין I. פעלים מרובעים נחשבים לבעלי מבנה של בניין II ולכן לא מופיעה צורת העתיד לצד צורת העבר.

בִּיקֶשׁ, בִּקֶּשׁ (לְבַקֵּשׁ)	טָלַב (יִטְלֹב)	طَلَبَ (يَطْلُبُ)
--------------------------------	-----------------	-------------------

בערבית המדוברת **צורת "המקור"** (הוא שם הפעולה, בעברית) כמעט שאינה בשימוש, והדובר יעדיף להשתמש בצורה פועלית כגון צורת עבר או עתיד, גם כאשר בערבית ובערבית הספרותית מופיעה צורת מקור. לכן יש לזכור שצורת המקור המובאת במקרים רבים היא מלאכותית או "ספרותית" במידה רבה, ובחלק מהפעלים אף הבאנו תחליף פועלי לצורת מקור בערבית.

מילות יחס: מילות יחס מוצרכות מופיעות לעתים רחוקות כאשר הן חשובות למשמעות הצרף הפועלי. מילות היחס מופיעות בדרך-כלל ללא ניקוד סופי (יחסה).

שמות המספר: צורת שמות המספר (3-10, 11-19) שונה בערבית המדוברת ובערבית הספרותית: צורות הזכר והנקבה בערבית הספרותית דומות לצורתן בערבית (כגון: שלוש - לנקבה, שלושה - לזכר). לעומת זאת צורת שם המספר בערבית המדוברת תלויה בהקשר התחבירי: במספרים 3-10 כאשר אחרי המספר מופיע השם הספור - צורת המספר היא קצרה (= צורת הנקבה בערבית הספרותית ובערבית) וכאשר המספר מופיע בתפקיד שמני (ללא שם עצם ספור) צורתו ארוכה יותר (= צורת הזכר בערבית הספרותית ובערבית). במספרים 11-19 נשמטת ה-ר' של הסיומת "עשר" כאשר המספר מופיע ללא שם עצם ספור.

קיצור מקרא הסימנים

ביאור, הקשר, הסבר	(...)
ציון המין הדקדוקי או צורת הנקבה	[...]
ציון למילה רווחת בשפה אף שכתובתה או הגייתה אינם תקינים	{...}
ציון צורת המקור של הפועל בעברית	<...>
ראה בצורת כתיב שונה	ראה
חלופה עברית תקנית למילה לועזית	ע"פ
חזרה על כתיב צורת הזכר	~
הסבר או הקשר שונה המתייחס לערך הראשי	↩
מילת סלנג	😊
מילת סלנג בעלת אופי גס	😬